

L'Andorra diversa. Una societat multicultural?

A Andorra sovint hom té la sensació d'observar realitats diverses que semblen superposar-se en el temps i l'espai. A l'hivern, per exemple, la vocació turística del país atrau no només al visitant desitjós de consumir un entorn creat per gaudir: un carrer de botigues, una muntanya per esquiar... També atrau d'altres persones, treballadors que vénen a fer la temporada, o a quedar-se, per a les quals aquest mateix espai lúdic esdevé un espai de treball. Junt amb els que ja hi són, tant els que arriben per fer turisme i gaudir com els que ho fan amb la intenció de treballar, modifiquen i modelen la forma de vida d'aquests indrets. El turisme i la immigració són dos fenòmens claus per interpretar les nostres societats modernes i les dinàmiques de canvis culturals, especialment a països com Andorra, totalment abocat al turisme i amb un espectacular creixement urbanístic i demogràfic que s'explica per l'arribada constant de gent forana.

El turisme confereix els territoris com espais de consum, també, però, de diversitat i diàleg i es configuren realitats dinàmiques i inestables. Soldeu, Arinsal o el Pas de Casa muden amb el pas de cada estació. Un passeig per aquestes poblacions turístiques que sorgeixen dels interessos d'inversors i de promocions immobiliàries, permet observar com també han esdevingut indrets de vida i de treball per moltes altres persones. I quan hom escolta i sent que la llengua d'ús a Soldeu és l'anglès, a Arinsal, el castellà, o al Pas de la Casa, el francès, té la sensació que s'ha conformat una mena de mosaic, d'altres móns, dins d'un món tan petit com particular, Andorra. Aquesta varietat es percep amb una certa distància, com si fossin realitats que discorreguessin per camins paral·lels. Aquesta varietat, però, no es pot analitzar de manera segmentada, com a elements diferents i distants. Més aviat tot el contrari, s'han de cercar els espais d'interacció de les diferències que modifiquen les realitats individuals i socials.

Cap un paisatge multicultural

Articles

A Andorra conviuen realitats diverses. L'arribada de persones d'altres llocs ha transformat la seva composició social, aparentment més homogènia, i ha augmentat la seva diversitat ètnica i cultural. Tant és així que la població autòctona ha acabat sent minoritària al seu territori. Aquesta circumstància descobreix la complexitat i la transcendència de les migracions i la construcció identitària en un petit país amb una societat formada majoritàriament per immigrants, en una època de canvis engolida pels processos de globalització i mundialització. A Andorra es podem trobar andorrans, espanyols, portuguesos, francesos, marroquins, filipins, argentins, anglesos, indis, peruans..., catòlics, evangèlics, hindús, jueus, musulmans...; i es parlen llengües diverses, català, castellà, portuguès, francès o anglès. La diversitat augmenta dia rera dia i s'observa als carrers. Andorra esdevé així una societat multicultural.

Multicultural és un terme que sovint escoltem i fem servir avui dia. S'associa amb el nostre món de creixement globalitzador, on els països "més rics" s'estan convertint en destí de persones d'ètnies i cultures diferents. Què volem dir, però, quan parlem de societat multicultural? Els actuals processos migratoris tenen com a resultat la coexistència de cultures, ètnies i religions diferents en un mateix territori. Aquest territori esdevé així una expressió multicultural. Sovint, quan hom parla de multiculturalitat, associa aquesta situació amb una aptitud de tolerància i neutralitat que interpreta com si hi hagués una coexistència de cultures i ètnies diverses que conviuen des de la seva realitat diferent. I s'utilitza l'expressió interculturalitat per expressar el conjunt de relacions que estableixen les diferents comunitats. Dit, però, d'aquesta manera sembla com si en els contextos on conviuen realitats distintes, aquestes estiguessin configurades per cercles divergents. Com si hi hagués un escàs contacte entre les distintes realitats i les diferents comunitats ètniques, nacionals o religioses, i per tant aquestes comunitats mantinguessin les seves creences i pràctiques immutables. Res més lluny de la realitat. De fet, davant dels processos migratoris i de xoc cultural, les relacions interculturals s'haurien d'abordar com interseccions on es reformulen i hibriden les nostres cultures, i encara més en un món global, on hi ha una

desterritorialització dels fets culturals. En aquest sentit, sovint s'utilitza el concepte de cultura en un sentit poc dinàmic i tancat i s'interpreta com una construcció estàtica, inalterable pel temps històric.

En un sentit ampli, hom utilitza el concepte de cultura per explicar la manera de viure d'un grup humà que inclou unes creences, costums, valors i símbols. Sovint, però, s'obvia que la cultura com a forma de vida, com a sistema de relacions i organització de l'experiència i el pensament és producte de la comunicació, de l'intercanvi i del dinamisme. Des de l'antropologia es concep com entitat canviant, dinàmica, determinant, però també determinada per la història, que atorga als ésser humans la capacitat de viure en societat i de transformar-la⁽¹⁾. La cultura, doncs, és una construcció en constant transformació.

La paraula cultura, però, no s'utilitza habitualment amb aquest sentit adaptatiu i de canvi i sí en el sentit de delimitable i diferenciador. En aquest ordre de coses, la multiculturalitat es planteja com un model d'acolliment i la interculturalitat com una manera d'integrar i acceptar els que arriben. Quan els que arriben assoleixen un reconeixement jurídic i una situació laboral i econòmica es consideren en certa manera integrats. Però sorgeixen preguntes. Què passa amb d'altres aspectes socials, culturals i religiosos? Què passa quan es parla una altra llengua o no es comparteixen les mateixes creences i hàbits? S'aixequen barreres i es marquen distàncies. Sorgeix aleshores una gran incògnita: Les nostres societats estan preparades per encaixar la pràctica multicultural?

El repte de la multiculturalitat

La multiculturalitat és una expressió complexa que planteja conflictes d'identitat. A les nostres societats, les expressions culturals diverses de caràcter ètnic o amb una base religiosa s'interpreten com a conflictives i sorgeixen desconfiances i poros. Els nostres

estats moderns han configurat les seves identitats nacionals sota una adscripció ètnica i religiosa, i pressuposen l'existència d'una cultura autòctona i d'altres cultures (numèricament menys representades, vingudes de fora...). Des d'aquesta cultura autòctona es construeix la identitat nacional que davant l'aparició d'altres identitats culturals i lingüístiques es posen en joc un seguit de polítiques integradores i fins i tot assimilacionistes, que, evidentment, divergeixen del plantejament multicultural.

Tal vegada el repte multicultural és aconseguir societats més igualitàries i superar les enormes distàncies socials que impregnen les relacions socials i que es forgen sobre la creença de la diferència que atorga tenir una identitat nacional, pertànyer a una ètnia o combregar amb una determinada religió. Un primer pas és superar la creença que hi ha cultures amb valors incompatibles i afavorir el diàleg intercultural. Aquest diàleg, però, s'ha de construir sobre la naturalització de la diversitat i de cultures que es transformen constantment.

Migració i identitat cultural

La societat andorrana viu un procés de canvi i de reformulació de la seva cultura i la seva identitat. L'arribada continua de persones amb bagatges culturals i lingüístics diferents accentua aquest procés. És un moment complex, on es barregen situacions i sentiments, en ocasions, oposats com poden ser la por a la pèrdua de la pròpia identitat i la necessitat d'"integrar" als que arriben, i, tanmateix, afrontar la corrent homogeneïtzadora del nostre temps globalitzador. La convivència de la diversitat de la societat andorrana, també, està tenyida per una forta segmentació de les relacions humanes que generen les diferències de caràcter socioeconòmic i les diferències de caràcter ètnic, cultural i religiós.

Tal vegada la clau està en repensar la diversitat existent i defugir de la idea d'una cultura andorrana estancada en un passat excloent i acceptar que es reformula cap a una major diversitat i complexitat. La continua arribada de persones d'indrets diferents

crea una dialèctica de canvi entre els que marxen, la societat d'origen i la societat de destí, un procés, si es vol, d'intercanvi i de reconstrucció. Les identitats nacionals, ètniques i religioses dels que arriben i dels que hi són es transformen, i, encara més, per a les noves generacions.

Difícilment les noves generacions andorranes (fills d'andorrans, espanyols, francesos, portuguesos, indis...) poden identificar-se amb realitats passades no viscudes. Els seus referents i valors són diferents als de la societat rural de muntanya o d'altre país, ciutat o poble que no han viscut. La identificació comuna dels que ja hi eren i els que arriben convergeix en el procés de construcció, de creixement accelerat, de l'Andorra actual. Tal vegada cal replantejar-se l'Andorra multicultural en termes d'intercanvi, transformació i resignificació cultural, sobretot entre les noves generacions.

Finalment, reprendre la idea que els processos migratoris han esdevingut en un dels factors claus en els processos de canvi social i cultural. Conèixer el significat de la nostra societat multicultural i afrontar el repte de la interculturalitat exigeixen un esforç social i polític que reflexioni sobre un bagatge cultural permeable a la nova realitat social i que faci possible imaginar i construir una societat integradora a la diversitat i el canvi. I tal vegada, hom pot pensar que el primer pas cap a una societat harmònica, tolerant i en pau és crear un marc institucional més igualitari que tingui més present allò que es comparteix i no allò que diferencia.

Isabel de la Parte

Antropòloga

Àrea de recerca històrica

Bibliografia

Comas d'Argemir, D. i Pujadas, J. J. (1997) *Andorra, un país de frontera. Estudi etnogràfic dels canvis econòmics, socials i culturals*, Barcelona, Ed. Alta Fulla i Govern d'Andorra.

Cardús, S. (2003) "Els equívocs de la multiculturalitat" a *1r Congrés Internacional Multiculturalitat i Ciutadania*, La Seu d'Urgell, juny 2003. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida. P. 69-74

De la Parte, I. (2003) "Vides migrades. L'expressió identitària del canvi a Andorra" a *Revista d'Etnologia de Catalunya. Vida, memòria i oblit*, núm. 23. Ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, CPCCPTC. P. 58-69.

Lucas, J. de (2003) "Sobre las condiciones de la ciudadanía en la sociedad multicultural" a *1r Congrés Internacional Multiculturalitat i Ciutadania*, La Seu d'Urgell, juny 2003. Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida. P. 13-40.

Notes

1. ICA. Institut Català d'Antropologia.